

תלמוד לומר "בעפר"⁽⁸⁾.

ואין לי שאפשר לכסות בו אלא עפר. מנין לרבות זבל הדק וחול הדק ושחיקת אבנים ושחיקת חרסית⁽⁹⁾ ונעורת פשתן דקה, קסמין הנושרים מן הפשתן כשמנפצים אותו, ונסורת של חרשין נגרים דקה, וסיד וחרסית, לבנה ומגופה שבתשן, מנין שכל אלו מכסין בהם? תלמוד לומר "וכסהו" שכיון שלא כתוב "ובעפר יכסנו" שהיה משמע שרק בעפר יכסה אלא כתיב "וכסהו" לפני "בעפר", משמע שיש לדרוש את ה"וכסהו" בפני עצמו ללמד שיתכן גם כסוי שלא

ומשנינן: איכא בינייהו באופן דצריך היוצר לכתשו ולא צריך לכתשו. כלומר, דמיפריך איפרוכי שאינו כתוש אבל נפרך בקלות ביד. ללישנא קמא דאמר "כל שאין היוצר צריך לכתשו" גם חול זה הוא בכלל חול הדק שהרי אין צריך לכתשו, שאפשר לפרכו ביד. אבל ללישנא בתרא, דאמר "כל שהיוצר צריך לכתשו" משמע אפילו אם צריך כתישה כל דהו, כגון חול זה שצריך לפרכו ביד, בכלל חול הגס הוא⁽⁷⁾.

תנו רבנן: אילו נאמר רק "וכסהו", יכול יכסנו באבנים או יכפה עליו את הכלי? —

ניכר, וראה שם שחילקנו בין כסהו הרוח לכיסה בעצמו], אך ביד יהודה כתב שכיסוי כלי אינו כיסוי כלל [כלשון הרמב"ם הי"א שרק בכלי כתב "שאינו כיסוי"] ומגלהו ומכסה בברכה.

9. רש"י במשנה פירש ש"חרסית" היינו שחיקת חרסים, ותוס' הקשו עליו מהברייתא שנקטה גם חרסית וגם שחיקת חרסית ובהכרח שהם שני דברים.

והרמב"ם בפיה"מ שבת [ח ד] כתב שהוא טיט האדמה. [ובמעשר שני ה א כתב שהוא הטיט השרוף, וכתב שם הרע"ב שהיא אדמה שעושים ממנה כלי חרס וראה מלאכת שלמה ושנות אליהו שם].

ובכנסת הגדולה [הגב"י מה] כתב שכך יפרש גם רש"י בברייתא, ששנינו בה גם חרסית וגם כתישת חרסית, ורק במשנה ששנינו בה רק "חרסית" פירש שהיא כתישת חרסים, וראה ב"ח.

ובערוך פירש שחרסית הוא מין סיד, וכן כתב הריטב"א שהוא מין סיד שעושים ממנו חרסים, ורבינו גרשום ביאר שהוא עפר לבן ומעורה באבנים דקים.

כולו. [וכבר הבאנו לעיל פה ב שהאחרונים דנו במעשה דרבי חייא שם, אם כוונתו כרבנן, או שגם לדעת רבי יהודה צריך לכתחילה לכסות את כל הדם, או שדי בכיסוי כל המקצת שלפניו, ורק שאר הדם אין טעון כיסוי, עיי"ש].

7. רש"י פירש שללישנא קמא ראוי לכיסוי כי נפרך ביד והוא בכלל "אין צריך לכתשו" ואילו ללישנא קמא אינו ראוי לכיסוי כיון שצריך כתישה כל שהוא.

והרי"ף הביא רק את הלישנא קמא ודייק מכך הרא"ש שפירש להיפך, וביאר במעדני יו"ט שאם יפרש כרש"י נמצא שפסק לקולא, ובדאורייתא ראוי להחמיר. ובהכרח שנקט כי לישנא קמא סברה שצריך עפר שאין היוצר צריך לכתשו כלל, ואילו עפר שטעון פריכה ביד אינו ראוי לכיסוי. וכן דקדק בלחם משנה מלשון הרמב"ם [היא] "בחול דק שאין היוצר צריך לכתשו" דהיינו כלישנא קמא ולחומרא.

8. בתבואות שור כתב שאם כפה עליו כלי נפטר מברכה גם אחר שגלהו כמו בכסהו הרוח בדבר שאין מכסין בו [וכדיוקו לעיל מאין רשמו

בעפר.

יכול שאני מרבה מ"וכסהו" אף זבל הנם, וחול הנם, ושחיקת כלי מתכות⁽¹⁰⁾, ולבנה ומגופה שלא כתשן, וקמח וסובין ומורסן? תלמוד לומר "בעפר"⁽¹¹⁾.

ומה ראית לרבות את אלו השנויים לעיל ולהוציא את אלו?

אחר שריבה הכתוב מ"וכסהו", ומיעט מ"בעפר", מרבה אני את אלו שהן מין עפר, ומוציא אני את אלו שאין הם מין עפר, שכל אלו שנתרבו הם "מין עפר" שדומים לעפר בכך שמגדלים צמחים כמו עפר.

והוינן בה: אימא "וכסהו" — כלל, "עפר" — פרט, וכל מקום שכתוב כלל ואחר כך פרט, ונדרוש שאין בכלל אלא מה שבפרט, ונלמד מכך כי עפר — איך, מידי אחרונא — לא! ואפילו דבר הדומה לעפר אין מכסין בו אלא בעפר ממש!?

ומתרצינן: אמר רב מרי: כלל ופרט זה שונה הוא מכל כלל ופרט. משום דהוה כלל הצריך לפרט! שהפרט מפרש את הכלל. שהכלל "וכסהו" יש במשמעותו שני עיניו כסוי שאינם דומים זה לזה: א. כסוי בדבר אחד שלם, כגון בכפיית כלי עליו. ב. כסוי בדבר דק כגון עפר וכדומה. ובא הפרט "בעפר"

שאמר רשב"ג] אלא אף לפי רשב"ג כל שנקרא עפר מכסין בו, ואין כוונת רשב"ג לומר אלא שכל דבר שהיה ראוי בתחילתו לגדל צמחים כשר לכיסוי אף שהשתנה מחמת מלאכה שנעשית בו. ואילו רש"י [ע"ב ד"ה לאחר] כתב שקיים להו לרבנן שכל מינים אלו מגדלין צמחים. ולביאוריהם אין רשב"ג חולק על תנא קמא, ואין הברייתא חולקת על רשב"ג, וכן מבואר בתוס' [ד"ה כל].

ונראה שנחלקו אם הכלל ש"מגדלין צמחים" הוא סיבה להחשב עפר, כמו שהביא היראים דכתיב "ומעפר אחר יצמחו", או שהוא רק סימן שהדם נבלע בהם היטב, ולפיכך יתכן שיהיו יוצאים מן הכלל שיהיו ראויין לכיסוי כי הדם נבלע בהם אף שאינו מצמיח.

אולם דעת הרא"ה שהברייתא נחלקה על רשב"ג שהוא מצריך דוקא עפר שמגדל צמחים, והברייתא סברה שכל דבר דק שיצא מהקרקע כמות שהוא מכסין בו, ורק דבר גס או דבר שלא יצא מן הקרקע כמות שהוא — כסובין ומורסן — אין מכסין בו.

10. תוס' [ד"ה שחיקת] הקשו שהרי מצינו בע"ז [מג ב] ששחיקת מתכות ראויה לגדל צמחים שנעשית זבל לשדות. ותירצו שאינה נחשבת עפר כי אינה מגדלת בפני עצמה, ואינה ראויה אלא לזבל. ורבינו תם תירץ ששם שורפה קודם שחיקתה ולכן מגדלת צמחים.

והרשב"א בתוה"ב הקצר כתב שאם נשרפו חוזרין לעפרן ומכסין בהם. וכתב הבית יוסף שהוא הדין בכל דבר הנשרף שחוזר לעפרו, וכתב הפרישה שמקורו כדלהלן שכל אפר קרוי עפר, וכן מבואר בפיה"מ להרמב"ם שאפילו אפר בשר או בגדי כשר משום שנקרא עפר. [אך מהסוגיא בע"ז אין ראיה אלא על מתכות שאחר שריפתן ראויין לגדל צמחים ולא לכל דבר שאינו ראוי לגדל], ויש לעיין בדבר שנשרף קודם שנעשה כלי אם יחשב כשרוף לכיסוי אחר שישחק הכלי [כגון טיט השרוף שעושין ממנו חרס ושחקין אותו].

11. הרמב"ם בפיה"מ פירש שאלו לא מגדלים צמחים, ואין למדים מן הכללות [דהיינו הכלל

לפרש שהכסוי יהיה בצורה שהכסוי מתערב ונבלל בדם (12).

וכל כלל הצריך לפרט אין דנין אותו ב"כלל ופרט". לפי שהפרט אינו בא למעט לגמרי אלא לפרש את הכלל. וכן בענינינו ה"בעפר" לא בא למעט שרק בו מכסים, אלא לפרש שכל הדומה לעפר מכסים בו! [והיכן אנו דורשים שאין בכלל אלא מה שבפרט? במקום שהכלל משמעותו העקרונית ברורה אלא שיש בכללו הרבה פרטים, והפרט בא למעט ולומר שרק הוא ולא אחרים] (13).

דרש רב נחמן בר רב חסדא: אין מכסים אלא בדבר שזורעים בו ומצמיח! ולא בעפר מדבר או בעפר ארץ מלחה שאם יזרעו בו לא יצמיח [וזה החידוש בדברי רב נחמן, שאפילו בעפר מדבר אין מכסין. שאלו במשנה כתוב רק שיהיה מגדל צמחים, ובמדבר אכן גדלים צמחים שעולים מאליהם, אלא שמה שזורעים בו אינו צומח, וחידש רב נחמן שגם עפר שאינו מצמיח את מה שזורעים בו, אינו ראוי לכיסוי הדם] (14).

אמר רבא: האי בורכא! דבר שאינו נכון אמר רב נחמן בר רב חסדא.

למנותו ראה יד יהודה ב]. ולדבריהם בהכרח שהנידון בדיחוי הוא גם בדברים שאין ראויים לכסות, ולכן מקשינן מדם שנבלע בקרקע.

13. **רש"י** פירש שמהכלל לברו לא היינו יודעים אם הכיסוי בכלי או בעפר, ולכן הוצרך הפרט לומר שטעון כיסוי בדבר שהדם מתערב בו ונבלע. **ורבינו תם** נקט שבכל מקום הכלל צריך לפירושו הפרט, וכוננת רב מרי שהפרט אינו נצרך לנידון סוגיין למעט כפיית כלי, אלא להצריך כיסוי מלמטה וכדלעיל [פג ב]. **ובתורא"ש** ביאר שדעת רש"י שבכל מקום הפרט מפרש את הכוונה בכלל ואינו מוציאו ממשמעותו, אך משמעות "וכסהו" נוטה יותר לכלי שהוא עליו, מאשר לעפר שנבלל בו, ונמצא שהכלל נצרך לפרט המוציאו ממשמעותו.

14. **תוס' [ד"ה אלא]** כתבו שרב נחמן בא למעט עפר מדבר, שאין מכסים בו כמבואר בברייתא בסמוך, ואמר כלל אחר משום שאין דינו נלמד מכללו של רשב"ג במשנה "שאינו מגדל צמחים אין מכסין בו", שהרי צמחים גדלים מאליהן בעפר המדבר, ולכן אמר רב נחמן שצריך עפר

12. **רש"י ותוס'** [לעיל פג ב] נקטו שקרקע קשה אינה ראויה לכסות בה, אלא רק עפר תיחוח. **ובתבואות שור** [טז] כתב שנאמר "ומן העפר אשר בקרקע המשכן" ובהכרח שעפר וקרקע הם שני דברים חלוקים. ותמה שאם כן באופן שנבלע העפר בקרקע לא חל בו דיחוי ואף אם כיסוי בדבר שאין מכסין בו פוטר מכיסוי, הרי כשרישומו ניכר ודאי חייב כיסוי, ואיך הוכיחה הגמרא לעיל [פז א] מאופן זה שאין דיחוי במצוות.

ולכן חילק, שקרקע לא מועילה רק באופן שאין הדם נבלע, כי צריך שיהיה הכיסוי דבר שמתערב בו הדם [בפרש"י] אך אם שהה ולא כסה מלמעלה עד שנבלע הדם בקרקע, נחשבת בדיעבד ככיסוי מלמטה. [וכן דקדק ביד יהודה מהרמב"ם שאפשר לשחוט על קרקע קשה, וביאר שבסתם קרקע יש מעט עפר].

אולם הביא **שהסמ"ג** [עשה סד] כתב שקרקע פסולה לכיסוי משום שאין נקרא "עפר" אלא דבר הנפרד שראוי להמנות שנאמר אם יוכל איש למנות עפר הארץ וגו', **והיראים** כתב שמפסוק זה משמע שצריך עפר דק שאי אפשר למנותו, ונפקא מינה ביניהם בעפר עבה שאפשר

עפר לכסות⁽¹⁵⁾ — שוחק דינר זהב ומכסה! היה מחלף בספינה ואין לו עפר לכסות — שורף טליתו ומכסה באפר! הרי שעפר המדבר אין מכסין בו⁽¹⁶⁾.

אמר ליה רב נחמן בר יצחק לרבא: מאי בורכתיה?! והרי אנא אמרי לה ניהליה לרב נחמן בר רב חסדא. ומהא מתניתא אמריתה ניהליה. דתניא: היה מחלף במדבר ואין לו

דברי הרא"ש].

15. הגר"א [ס"ק יט] הביא מכאן מקור לדעת הרשב"א שמי שאין לו עפר לכסות לא ישחוט, ולכאורה תמוה שהרי כאן יכול לטרוח ולהשיג עפר לכיסוי ופשיטא שחייב בכך. ויתכן שדעתו כי אילו היה מותר לשחוט כשאיין לו עפר, לא היה צריך ליצור עפר חדש, [משחיקת זהב או שריפת בגד] וכיון שמצינו שחייבוהו בכך בהכרח שלולי עצה זו אינו יכול לשחוט. [וראה בהערות לעיל פג ב].

ובאור זרוע [שצו] כתב שאם טליתו או דינרו שוה לו יותר מהעוף תקנו רבנן שישחט וימצה את הדם בבגד או בסנדל ויברך על כיסוי הדם ובבואו לביתו יכבסנו ויכסה את הדם בלא ברכה, והבית יוסף דחה דבריו שאם כן למה שנינו שישרוף בגדו או ישחוק דינרו והרי עובר בבל תשחית, וגם איך יברך על כיסוי הדם כשאינו מכסה בעפר.

ובדרכי משה השיב שהברייתא עוסקת בעוף ששוה לו יותר מבגדו ודינרו, ואינו עובר בכל תשחית, [כמבואר ברמב"ם מלכים ו ח] ויכול לברך כי במיצוי הדם לבגד מתחיל מעשה הכיסוי והב"ח כתב שמברך רק "על כיסוי הדם" ולא אומר "בעפר" וראה דברי הרמ"א [סעי' כא] והש"ך [ס"ק כט] והט"ז [ס"ק יז] ובכרתי כתב שתקנה זו נתקנה כדי שלא תבטל המצוה לגמרי, ויכול לברך על תקנת גאונים ובתבואות שור כתב שהברכה מעיקר הדין, והסיק שיברך רק בסוף כשמכסה בעפר. עי"ש.

16. לדעת תוס' והראשונים שרב נחמן ורבא נחלקו אם צריך עפר המגדל צמחים שנזרעו בו

שמגדל גם צמחים שזורעים בו. וכן כתבו הרמב"ן והרשב"א וריטב"א ועוד ראשונים. ונמצא שרב נחמן רק מפרש את דברי רשב"ג ומבאר שהברייתא בסמוך סוברת כמשנתנו. ובה נחלק עמו רבא וסבר שת"ק ורשב"ג סוברים שדי בעפר המגדל צמחים מאליהם.

והריטב"א נקט שרב נחמן חולק על משנתנו שהכשירה כל עפר המגדל צמחים וטעמו משום שבברייתא [בסמוך] מוכח שצריך דוקא עפר שמגדל צמחים שנזרעו בו. וראה בעיטור ובכלבו [קח] שפירשו כן ופסקו כביאור רב נחמן בברייתא, והריטב"א והמאירי פסקו כמשנתנו שדי בעפר המגדל צמחים.

אולם הרמב"ן והרשב"א הביאו דברי השאלות וביארום [בביאור השני] שרב נחמן סבר שרשב"ג אינו חולק על תנא קמא, שהרי גם בברייתא משמע כדבריו. ורבא אמר לו שתנא קמא נחלק על רשב"ג וסבר שאין צריך שיהא העפר מגדל צמחים כלל ולפיכך אין הלכה כרשב"ג, וכן דקדק הר"ן ממה שהשמיט הרמב"ם דין זה שיהא העפר מגדל צמחים. [אולם בפיה"מ משמע שביאר כך גם בדברי רשב"ג וכדלעיל].

ורבינו ירוחם [טו ח"ה] כתב שבשאר דברים שאינם מין "עפר" די בכך שמגדלין צמחים, אך "עפר" אינו כשר לכיסוי אלא אם זורעים בו ומצמיח [ואילו דבר שקראו הכתוב בלשון "עפר" אף אם אינו מגדל צמחים כשר]. ולדבריו נמצא שרב נחמן אינו חולק על רשב"ג אלא אין דבריהם עוסקים באותו עפר, כי רשב"ג דיבר על כל דבר אף שאינו מין עפר, ואילו רב נחמן עסק ב"עפר" מעני שאינו כשר אלא אם זורעים בו ומצמיח. [וראה בדבריו ובטור שנחלקו בהבנת

ובית הלל אומרים: מצינו אפר שקרוי "עפר" שנאמר "ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת"⁽¹⁸⁾.

ומבארין: ובית שמאי לא למדו מחטאת שאפשר לכסות גם באפר שאפר החטאת "עפר" — שריפה" איקרי! אבל "עפר" סתמא לא איקרי!

תנא: הוסיפו עליהן, על אלו שמנויים בברייתא לעיל שמכסין בהן: השחור, פחמין כתושין, והכחול, ונקרת פיסולין עפר שמנקרים מן הריחיים. ויש אומרים אף

והוינן בה: בשלמא הא דקתני "שורף טליתו ומכסה באפר" ניחא, שאפשר לכסות באפר, דאשכחן אפר דאיקרי "עפר", דכתיב "ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת". אלא מה ששינוי "שוחק דינר זהב" — מנלן שאפשר לכסות בו!?

ומבארין: אמר רבי זירא: דכתיב "ועפרות זהב לו". הרי שגם זהב נקרא "עפר"⁽¹⁷⁾.

תנו רבנן: אין מכסין אלא בעפר, דברי בית שמאי.

ועל ביאור תוס' הקשה הרשב"א בתורת הבית, אם כן למה אין מכסין בעפר המדבר שנקרא "עפר". ותירץ שהוא חול גס ואינו בכלל עפר. והרא"ש והבית יוסף כתבו שכיון שהוא עפר ממש ובכל זאת אינו מגדל צמחים דינו גרוע מכל עפר ואין מכסין בו.

והמרדכי [תרנד] הביא שיטת גאון שמכסין בשלג שנאמר בו הוי ארץ, וגם בשחיקת ברזל שנאמר בו ברזל מעפר יוקח. [ונמצא לדבריו ששחיקת כלי מתכות אינה כוללת זהב וברזל], ובאור זרוע [שצו] דחה כי השלג למחר יתחמם ויהיה מים, וראה פמ"ג [משב"ז יט] שאין להוכיח שדעתו כהרא"ה שאין מכסין על הסכין כי סופו לגלותו אלא כבר עתה אינו כיסוי כי נחשב כמים, ועי' בביאור הגר"א [ס"ק ל"ג].

18. בביצה [ח א] אמרו שמכסין באפר חם שראוי לצלות בו ביצה, והקשה המאירי הרי אינו ראוי לגדל צמחים, וכתב שהכשרו משום שאפר נקרא עפר, וגם בלאו הכי הרי מינו מגדל צמחים, [וראה בתוד"ה אלא שרב נחמן בא למעט עפר מדבר שלא יכסה בו אף שמינו מגדל צמחים].

והאור זרוע [שצב] כתב כיון שראוי לגדל

או אפילו הגדלים מאליהם, נמצא שרב נחמן מוכיח מהברייתא כדבריו, ממה שעפר המדבר אינו ראוי לכיסוי אף שצמחים גדלים בו מאליהם וכן הביאור לפי הריטב"א שרב נחמן מוכיח מהברייתא נגד המשנה.

ולדעת השאלתות כתב הרמב"ן שצריך לגרוס אמר רב נחמן בר יצחק הא בורכא, והראיה ממה שמכסים בזהב שנקרא עפר אף שאינו מגדל צמחים כלל.

ולדעת רבינו ירוחם מהרישא מוכח ש"מין עפר" צריך שיהא ראוי לגדל צמחים שהרי עפר המדבר אין מכסין בו, ומהסיפא מוכח שזהב הנקרא "עפר" כשר לכיסוי אפילו שאינו מגדל צמחים כלל.

והרי"ף פסק כרשב"ג וכתב נחמן וביאר הרשב"א שדעתו שרב נחמן ביאר את דברי רשב"ג שצריך עפר שזורעים בו ומצמיח, אך אם נקרא "עפר" כשר לכיסוי אף שאינו מגדל צמחים כלל.

17. תוס' [ד"ה שוחק] פירשו שמכסין בשחיקת זהב אע"ג שאינו מגדל צמחים, כיון שנקרא בשם "עפר". ולדעת השאלתות הברייתא כדעת תנא קמא שאין צריך עפר שמגדל צמחים.

הזרניך.

אמר רבא: בשכר שאמר אברהם אבינו "ואנכי עפר ואפר" זכו בניו לשתי מצות הקשורות בעפר ואפר: אפר פרה ועפר סוטה! (19)

והוינן בה: וליחשוב נמי עפר כסוי הדם?

ומשנינן: התב, בכסוי הדם, הכשר מצוה

איכא, הנאה ליכא! שאין הנאה לאדם ממצות כסוי הדם שהרי מותר לאכול הבשר גם אם לא כיסה הדם. מה שאין כן באפר פרה יש הנאה בכך שהוא מטהר אותו מטומאתו, ומכפר על מעשה העגל. ועפר סוטה משכיך שלום בין איש לאשתו, שמברר את צדקתה ולאחר מכן היא מתברכת בזרע, שאם היתה יולדת בצער תלד בריוח, וכדומה(20).

לבעלה וכדבריו תמצא בחידושי אגרות מהרי"ל בסוגיין.

ובבית הלוי עה"ת כתב שאברהם השפיל עצמו בשתי בחינות, עפר – שלא היה נחשב מעולם לכלום [אף שיש בעפר תועלת לעתיד לזרוע צמחים שיגדלון] ואפר – שאינו עתיד לצאת ממנו כל תועלת [אף אם בעבר היה בו ערך קודם שנשרף]. ועל כך זכה לעפר – שמברר את טהרת הסוטה לשעבר, ולאפר – שבא לטהר את הטמא מכאן ולהבא. וראה קרן אורה סוטה [יז, ב] שאדם צריך לעשות טבעו כאפר אך לגבי אחרים צריך להשתמש בו כעפר ולהועיל להם ולכן אברהם שעשה כן זכו זרעו לאפר פרה שבתחילה מטמאה את עושיה וסופה מטהרת אחרים, וכן לעפר סוטה שמצמיח וגורם לזרעו זרע.

20. הבית יוסף הביא בשם אורחות חיים שדייק מכאן שמותר לאכול את הבשר אפילו אם לא כסה את הדם [וכן מבואר ברש"י ביצה ח סע"ב ראה בהערות לעיל פג ב].

והמרדכי [תרנג] הביא בשם הגאונים שאם כסה ולא בירך במזיד אסור לשוחט עצמו לאכול ממנו אבל לאחר מותר והב"ח הביאו להלכה, והש"ך [ס"ק ג] הביא בשמו שאם לא כסה לא יאכל הוא עצמו.

ובפמ"ג [שפ"ד ב] הביא שהכנסת הגדולה

כשיצטנן כשר לכיסוי, כי רק עפר שאינו ראוי לגדל לעולם פסול לכיסוי [והיינו שנחשב כעת כראוי לגדל, וכבר הבאנו מדברי הרמב"ם בפיה"מ שאפילו אם היה ראוי לגדל רק בתחילתו, כשר לכיסוי].

ובמנחת חנוך [קפז] הקשה הרי הדם יתבשל מחום האפר ודם מבושל אינו נחשב דם [מנחות כא א], ולפיכך נקט שמטלטל את האפר כשהוא חם ומכסה בו רק כשמצטנן, אך מדברי הראשונים לעיל מוכח שהנידון לכסות בו כשהוא חם.

וראה ביד יהודה שהכיסוי מתקיים מיד בהנחתו על הדם קודם שמספיק להתבשל ויתכן שהמנחת חנוך נקט כרש"י שמדיני הכיסוי שיתערב הדם ויבלע בכיסוי [וראה הוכחת הגרש"ז בשש"כ יג הערה לח שאין חשש כיבוי באפר חם שהרי מכסין בו דם, ולדברי המנ"ח הרי מכסין בו כשמצאנו].

19. במשך חכמה בראשית [יח כז] ביאר שאברהם זכה בשכר זה דוקא, משום שהיסודות אינם מקבלים טומאה, כי הם נצרכים לבריאה, אלא רק גופים שהתחדשו והורכבו ע"י אדם, וברצונו הביאם, ולפיכך הטהרה תלויה בחזרה אל המקור, וכשביטל אברהם אבינו את עצמו כעפר ואפר ולא נהנה מהעוה"ז זכה לבניו באפר פרה שמטהר טמאים ובעפר סוטה שמטהר אשה